

403 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNUNUN BAZI MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ VE BU KANUNA BAZI FIKRALAR EKLENMESİ HAKKINDA KANUN TASARISI'NA İLİŞKİN DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Osman Fazıl BERKİ *

Mer'i 11 Şubat 1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) hazırlanırken, vatandaşlığın kazanılması ve kaybına mütedair hükümlerde bir tenazur ve muvazene tesisi, çifte tabiiyetin ve vatansızlığın engellenmesi ve ortadan kaldırılması hususunda büyük bir dikkat, itina ve titizlik gösterilmiş ve tâbiyet ihtilaflarının asgarî hadde indirilmesi mevzuunda dikkate şayan bir ilerleme kaydedilmiştir.

Mezkûr Kanunda, ilk vatandaşlık Kanunundan¹ tam 36 sene sonra sevk olunan modern esaslara uygun ve sağlam hukukî mesnetlere dayanan hükümlerde istikrar temini, çok dikkatli olmakla imkân dahiline girebilir.

İlmî bir emek mahsulü olduğu herkesçe müsellem 1964 TVK nu tâdil edip mevcut dengeyi bozmak suretiyle topal bir kanun haline getirmek, vatandaşlık hukukunda önceden tahmin edilemeyen çok ciddi ihtilâflara yol açmaktan başka bir şeye yaramaz.

Dikkat nazarından uzak tutulmaması zarurî bu hususlara temas-tan sonra tasarı hakkındaki fikirlerimizi açıklayalım.

Kanun tasarısının adından da anlaşılacağı üzere, mer'i TVK nun² bazı maddeleri değiştirilmekte ve kanuna bazı fıkralar eklenmektedir. Bu hükümleri bir tasnife tâbi tutarak gözden geçirmek yerinde olur.

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyelüğünden emekli.

¹ 1.1.1929 tarihinde yürürlüğe giren 23.V.1928 tarihli ve 1312 sayılı Kanun.

² Her ne kadar tasarı gerekçesinde Kanunun 19.V.1964 tarihinde yürürlüğe girdiği ifade edilmekte ise de bunun bir zühul eseri olduğu şüphesizdir. Kanunun yürürlükle ilgili 47. maddesinde "kanun yayımından üç ay sonra yürürlüğe girer" denildiğine ve 22.11.1964 tarihli ve 11638 sayılı RG. de neşredildiğine göre yürürlük tarihi 22.V.1964 dır.

§ 1- Türk Vatandaşlığının Kan esasına göre Kazanılması

Kan esas, çocuğa doğumla ana babasının veya bunlardan birinin vatandaşlığını kazandıran bir esastır.

1964 TVK'nun bu esasa ilişkin hükümlerinden biri olan 1. maddesi, tasarının 1. maddesi ile şu şekilde değiştirilmektedir:

A- Doğum

Madde 1- a) Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan veya evlilik dışında Türk anadan doğan

b) Türkiye'de yerleşmiş Türk anadan doğan veya doğumla yabancı babasının vatandaşlığını kazanamayan çocuklar

Doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlığını kazanırlar.

Değiştirilmek istenilen mer'i Kanunun 1. maddesi ise aynen şöyledir:

A- Doğum:

Madde 1- Türkiye içinde veya dışında

a) Türk babadan olan,

b) Türk anadan doğupta babasının vatandaşlığını doğumla kazanamayan,

c) Türk anadan evlilik dışında doğan çocuklar, doğumlarından başlayarak Türk vatandaşdırlar.

Kanun hükmü ile tasarı hükmü sistem noktasından mukayese edildiği zaman kanunun kabul ettiği sistemin tercihe şayan olduğu kolayca müşahade edilir.

Tasarının a bendinde evlilik içinde doğan çocuklarla evlilik dışında doğan çocukların birlikte gösterilmesi, hukuk tekniği bakımından doğru olmamak lâzımgelir. Evlilik dışında doğan çocukların bir bentte toplanmaması, ayrı bentlerde hükme bağlanması daha makul görülür.

Evlilik dışında Türk anadan doğan çocukların vatandaşlığı ile ilgili hükmü, evlilik içinde doğan çocukların vatandaşlığına ilişkin hükümlerden sonra bir c bendinde göstermek lâzımdır.

Kanuna getirilmek istenilen değişikliğin esas bakımından incelenmesine gelince:

Tasarının 1. maddesinin b bendinde birbirini adeta red ve cerh eden iki hüküm yer almaktadır:

1. Doğumla babasının vatandaşlığını kazanamayan çocuğun anasının, yani Türk vatandaşlığını alacağı:

Bu hüküm dikkatle incelendiği zaman kolayca görülürki, kanun koyucu, Devletlerin büyük bir kısmının mevzuatında çocuğun babasına bağlı olarak vatandaşlık alması prensibinin kabul edilmiş bulunmasını gözönünde tutarak çifte tâbiyete engel olmak amacı ile Türk ananın vatandaşlığını çocuğa vermemekte, ancak, çocuğun bazı sebeplerle babasının tâbiyetini kazanamaması halinde anasına tâbi olarak Türk olmasını hükme bağlamak suretiyle onu vatansızlıktan kurtarmaktadır.

2. Türkiye'de yerleşmiş Türk anadan doğan çocuğun Türk vatandaşlığını alacağı:

Bu hükümle çocuğun çifte tâbiyetli durumuna düşeceği, yukarıda beyan edilen prensip sebebiyle ortadadır. Daha doğru bir deyimle çocuğun çifte tâbiyetli olmasına adeta göz yumulmaktadır. Böylece, iki hüküm arasında tam bir tezat ortaya çıkmaktadır.

Bundan başka, getirilmek istenilen bu hüküm, vatandaşlığın kan esas gereğince kazanılmasına dair bir hükümdür. Türkiye'de yerleşmiş olmanın, kan esas ile münasebet ve irtibatını anlamak mümkün değildir. Bu, olsa olsa toprak esasında nazara alınabilecek bir unsur teşkil edebilir.

§ 2- Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı

1964 TVK hükümlerine göre yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kaybı, muhtelif şekillerde vaki olur³ Biz, Tasarı hükümlerini nazarı dikkate alarak bunlardan yalnız ikisi üzerinde duracağız.

I. Vatandaşlıktan Çıkma

Mümeyyiz ve reşit olan, muvazzaf askerlik hizmetini yapmış bulunan veya yapmış sayılan, iradesi dışında her hangi bir sebeple başka bir Devlet vatandaşı olan veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanacağı hakkında inandırıcı belirtiler bulunan her Türk vatandaşı, Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığından çıkabilir. (TVK md. 20).

Bakanlar Kurulunun vatandaşlıktan çıkmasına karar verdiği şahsa "çıkma belgesi" verilir (TVK md. 22). Bu belgenin ihdası ile iki ayrı gaye istihaf edilmiş, bir yandan çifte tâbiyete son vermek veya mâni

³ Fazla bilgi için bk. Osman Fazıl BERKİ, Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kaybı. A.H.F.D, 1975, e XXXII sy 1-4, sh. 117 vd.

olmak, diğer taraftan da vatansızlığa engel olmak istenilmiştir. Buradan bizi alâkadar eden husus, çifte tâbiyete son vermek veya mâni olmaktır.

Vatandaşlıktan çıkmada, mezkûr belgenin verilmesi ile Türk vatandaşlığı kaybedilmiş olur. Ancak, belgenin izin tarihinden itibaren üç yıl içinde alınamamış olması halinde vatandaşlığın kaybı kesinleşmiş olur (TVK md. 23 p 2).

Şu izahattan da anlaşılacağı gibi, vatandaşlıktan çıkmasına karar verilen şahsa çıkma belgesi vermek mecburiyeti vardır. Ancak belgenin verilememesi halinde yukarıda da belirtildiği üzere muayyen sürenin geçmesinden sonra Türk vatandaşlığı, kesin olarak kaybedilmiş yani, bu süre nihayetinde şahsın Türk vatandaşlığı ile ilgisi kalmamış olur. Kanun koyucunun gayesi: şahsı çifte tâbiyetli durumundan kurtarmaktır.

403 sayılı Türk vatandaşlığı kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı fıkralar eklenmesi hakkında kanun tasarısının 4. maddesi ile Kanununun 23. maddesinin şu şekilde tâdili öngörülmektedir: Başka bir Devlet vatandaşlığını her hangi bir sebeple kazanmış olanlarla 22. maddeye göre izin belgesi almış bulunanların Türk vatandaşlığını kaybedip etmiyeceklerini ilgilinin 21. madde uyarınca yapacağı başvurma veya İşçileri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu karar verir.

Bu hususta mucip sebep olarak tasarı gerekçesinde beyan edildiği üzere "dış politika ve güvenliğin gerektirdiği şekilde" Bakanlar Kuruluna karar verme imkânı sağlanması derpiş ediliyor.

"Dış politika ve millî güvenliğin gerektirdiği şekilde" ibaresinden ne kastedildiği vazih olarak anlaşılmadığı gibi, bununla istihdaf edilen gayenin tahakkuk edip etmiyeceği çok meşküktür. Bu mahiyetteki bir mucip sebeple makul ve muhkem bir hükmün, değiştirilmek istenilmesi, müdafaası güç olduğu kadar, kanunda, neticelerinin hukuken tecvizi mümkün olmayan bir gedik açılmış olacaktır. Bir kısım Türk vatandaşları bundan istifade ederek Türk vatandaşlığını muhafazada devam, bir kısmı ise çıkma belgesi almak zorunda kalarak veya muayyen bir müddet sonra vatandaşlığı kaybedeceklerdir.

Bu hüküm ile, biri imtiyazlı, diğeri alel'âde vatandaş suretinde ifade edilmesinde hata olmayacak iki kısım vatandaş ihdas edilmiş olacaktır. Bu durum, eşitlik ilkesini açık olarak ihlâl etmekte ve Anayasaya aykırı düşmektedir.

Üzerinde durduğumuz müessesenin adı vatandaşlıktan çıkma'dır. Bunun ifade ettiği mana ve istihdat eylediği gaye çok açıktır. Müessesese, vatandaşlığı kaybettiren bir müessesedir.

Tasarı kanunlaştığı takdirde, müessesenin hukuki mahiyeti değiştirilmiş ve çifte tâbiyet ihdasına matuf yeni bir müessese yaratılmış bulunacaktır.

Böylece, müessese, bazı şahıslar için adıyla hiç alâkası olmayan nev'i şahsına münhasır yepyeni bir müessese olarak kanunda yer almış olacak, ve ancak bunların şahsî menfaatlarının tahakkukunu mümkün kılacaktır.

II. Kaybettirme

“Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler” başlığı altında yer alan yeni müesseselerden biri de “kaybettirme” adıyla hükme bağlanmış olup muhtelif sebeplerle vaki olmaktadır. (TVK md. 25)

Tasarının 5. maddesiyle, kanunun mezkûr 25. maddesinin a bendinin değiştirilmesi ve bu maddeye g ve h bentlerinin eklenmesi öngörülmektedir.

Arzettikleri ehemmiyete binaen eson iki bendin ihtiva ettiği hükümler üzerinde durarak düşüncelerimizi belirtmeyi zaruri görmekteyiz.

Tasarının g bendi aynen şöyledir. “Yerleşmek maksadıyla yabancı bir ülkeye göçedenler”

Bu hükme göre, Bakanlar Kurulu, yerleşmek maksadıyla yabancı bir ülkeye göç edenlerin Türk vatandaşlığını kaybettiklerine karar verebilecektir.

Her şeyden önce göçün “muhaceret” vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerle her hangi bir alâka ve irtibatı olmadığına işaret etmek gerekir. Kaybettirmede cezai bir mahiyet vardır. Göç, bazı sebeplerle ve zaruri olarak vukubulur ve binaenaleyh cezai bir müessese içerisinde mütalea edilerek hükme bağlanması hukuken mümkün olamaz.

Mezkûr bentde “yerleşmek maksadıyla” ibaresi yer almakta ise de, bunun tamamen zait olduğu şüphe götürmez. Zira, yerleşmek kasdı veya niyeti, göçün vazgeçilmez unsuru ve mevcudiyeti şartıdır. Yerleşmek maksadı veya niyeti olmaksızın göç düşünülemez. Kaldı ki, göçe Türk Vatandaşlığı kanununda yervermek doğru değildir. Dahile göç, 14.VI.1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanun ve nizamlarında tanzim edildiğine göre, harici göçten başka bir şey olmayan bu getirilmek istenilen hükmünde aynı kanun ve nizamalarda, karının ve çocukların vatandaşlık durumları da gözönünde tutulmak kaydıyla daha geniş bir şekilde hükme bağlanması kadar makul bir şey olamaz.

25. maddeye eklenmesi düşünölen H bendi aynen Őu hükmü ihtiva ediyor. "Yurt dışında ölkenin ve ulusun parçalanması, silâhlı ayaklanma gibi Devletin iç ve dış güvenliğine karşı faaliyette bulunan ya da yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunduktan sonra her ne suretle olursa olsun yurt dıŐına çıkan ve hakkında Türkiye'de ceza soruŐturulması yapılmasına olanak bulunmayan ve yapılan duyuruya rağmen de üç ay içinde yurda dönmeyenler H bendi hükmü, Kanunun kaybettirmeyi mücip değer bentleri hükümleri ile mukayese edildiği zaman bir dengesizlik tevlit eder mahiyette olduğu görölür.

Mezkûr bent hükmü, kaybettirmeden ziyade, vatandaşlıktan çıkarma "iskat" sebebi teşkil eder mahiyettedir. Nitekim TVK nun 26 maddesinde hükme bağlanan çıkarma sebebi fiiller ile üzerinde durduğumuz kaybettirmeye sebep olarak eklenmesi öngörölen fiiller aynı olup Devletin emniyeti "güvenlik" aleyhine işlenen fiillerden ibarettir. Filhakika, 26. maddeye göre, yurt dışında bulunupta Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyeti aleyhine faaliyette bulunan ve hakkında Türkiye'de ceza kovuŐturması yapılmasına imkân bulunmayan ve yurda dönmesi için yapılan davete üç ay içinde mazeretsiz olarak icabet etmeyen Türk vatandaşlığını sonradan kazanan kişiler, Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan çıkarılabihler.

Bu hüküm, Türkiye savaŐ halinde bulunduğu zaman doğumla Türk vatandaşı olanlar hakkında da uygulanabilir.

Tasarı hükmü ise, barıŐ ve savaŐ tefriki yapılmaksızın, gerek doğumla, gerek sonradan Türk vatandaşı olan bütün şahıŐlar hakkında uygulanır, iki metin arasındaki fark, bundan ibarettir.